

Юридичні науки

УДК 346

Товкун Ігор Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри господарського права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Товкун Игорь Николаевич

кандидат юридических наук, доцент,

доцент кафедры хозяйственного права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Tovkun Igor

Candidate of Law, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Business Law

Yaroslav Mudryi National Law University

Приблуда Павло Миколайович

студент

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Приблуда Павел Николаевич

студент

Института прокуратуры и криминальной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Pribluda Pavlo

Student of the

Institute of Public Prosecutor and Criminal Justice

Yaroslav Mudryi National Law University

**ПОРІВНЯННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ
КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ**

**СОПОСТАВЛЕНИЕ ХОЗЯЙСТВЕННО-ПРАВОВОГО СТАТУСА
КРИПТОВАЛЮТЫ В УКРАИНЕ И МИРЕ
COMPARISON OF THE ECONOMIC AND LEGAL STATUS OF THE
CRYPTUALS IN UKRAINE AND THE WORLD**

Анотація. На основі досліджень науковців та теоретиків права, а також користуючись світовою практикою надано характеристику та виділено ознаки поняття «криптовалюта». Розглянута проблема визначення правової природи криптовалют. Досліджується її правовий статус в провідних країнах світу, зокрема в США, Великій Британії, Японії також в країнах ЄС та Білорусії. Розглянута можливість віднесення крипто валют до таких об'єктів цивільного права як товар. Згідно з аналізом нормативних джерел, досліджено можливість віднесення крипто валют до майна в рамках господарського законодавства.

Ключові слова: біржі, валюта, господарське право, гроші, засіб платежу, криптовалюти, майнінг, майно, нематеріальні активи, оподаткування, товар, цінний папір.

Аннотация. На основании исследований ученых и теоретиков права, а также используя мировую практику охарактеризованы и выделены признаки понятия «криптовалюта». Рассмотрена проблема определения правовой природы криптовалюта. Исследуется ее правовой статус в ведущих странах мира, в частности в США, Великобритании, Японии также в странах ЕС и Белоруссии. Рассмотрена возможность отнесения криптовалют к таким объектам гражданского права как товар. Согласно анализу нормативных источников, исследована возможность отнесения крипто валют к имуществу в рамках хозяйственного законодательства.

Ключевые слова: биржи, валюта, хозяйственное право, деньги, средство платежа, криптовалюта, майнинг, имущество, нематериальные активы, налогообложения, товар, ценную бумагу.

Summary. *On the basis of researches of scholars and theorists of law, as well as using world practice, the characteristic and features of the concept of "cryptocurrency" are given. The problem of determining the legal nature of cryptocurrencies is considered. Its legal status is being studied in the leading countries of the world, in particular in the USA, Great Britain, Japan, as well as in the EU and Belarus. Consideration is given to whether cryptocurrencies are classified as civil law objects and whether they are commodities. According to the analysis of normative sources, the possibility of attribution of crypto currencies to property within the framework of economic legislation is investigated.*

Key words: *exchanges, currency, business law, money, means of payment, cryptocurrencies, mining, property, intangible assets, taxation, commodity, securities.*

Постановка проблеми. Сучасні технології активно впливають на життя людей, змінюючи звичну реальність. З'являється криптовалюти, котрі в різних країнах є аналогами грошей, майна, активів корті користуються значною популярністю, а відсутність нормативно-правового регулювання зумовлює тінізацію економіки. Визначення правового статусу дозволить оподатковувати відповідну діяльність, що забезпечить наповнення бюджету додатковими коштами, дозволить контролювану діяльність крипто валютних бірж та підвищить довіру до них.

Аналіз та досліджень та публікацій. Розробкою правових підходів до криптовалют займалися такі вітчизняні вчені, як А.Т. Проценко, В.Є. Селезньов, К.С. Пащенко, Е.Ю. Молчанова та інші.

Мета статті. Метою статті є дослідження поняття, ознак та правового статусу криптовалюти. Здійснити порівняльну характеристику її статусу в провідних країнах світу та Україні.

Виклад основного матеріалу. У зв’язку із розвитком технологій у світі все частіше виникають інструменти, котрі є одночасно в різних країнах як грошима, так і товаром або майном. Цим і є криптовалюта. Ринок криптовалют розвивається надзвичайно швидко як в Україні, так і у всьому світі. В Інтернеті можна натрапити на велику кількість криптовалют, окремі з них користуються неабиякою популярністю, зокрема це: Bitcoin, Ethereum, Ripple (XRP), Monero (XMR), Litecoin, Namecoin, Binance Coin (BNB).

Так на офіційному сайті біткоїн має назву «open source P2P digital currency» – «вільна пірінгова цифрова валюта». Монети в системі біткоїн (BTC) є криптографічними (математичними) хеш-кодами, кожен з яких є унікальним і не може використовуватися двічі. Тобто, якщо вартість золота та срібла базувалась на їх фізичних властивостях, то використання біткоїн базується на його математичних властивостях.

Bitcoin – це платіжна система, заснована на P2P-технологіях (англ. Peer-to-peer – рівний к рівному). Принцип її роботи побудований на відкритому протоколі передачі даних. Система використовує єдину розрахункову одиницю «біткоїн» – перша і найвідоміша крипто валюта [1].

Фінансово-правова сутність крипто валюти проявляється в таких ознаках:

- децентралізація полягає в тому, що майнінг («створення» криптовалюти), зберігання в електронних гаманцях та продаж здійснюється приватними особами без будь якого контролю з боку органів державної влади;
- прозорість – історію платежу можна відслідкувати;
- відсутність контролю – біткоїн не має контролюючого центру, котрий може заморозити рахунок, заборонити чи скасувати платіж або змінити її кількість;

- анонімності, то вищезгадані процеси відбуваються без будь-якої ідентифікації особи. Для відкриття рахунку не потрібно жодних документів.

Будь-яка криптовалюта створюється завдяки майнінгу, сутність якого полягає у «розв’язанні» заданого алгоритму за допомогою апаратних ресурсів комп’ютера [3, с. 5].

Навіть у 2020 році відсутня уніфікована міжнародна практика щодо правового статусу крипто валют, в деяких країнах він навіть змінювався з плином часу. У США криптовалюта розглядаються як гроші, як власність та як біржові товари, залежно від позиції тої та іншої судової інстанції. Особливістю США – є прецедентна правова система, яка дозволяє судам брати участь у законодавчому врегулюванні різних питань включаючи й криптовалюти. У серпні 2013 р. суддя Округного суду Східного округу штату Техас ухвалив рішення, в якому зазначив що, оскільки криптовалюту Bitcoin можна використовувати як гроші для оплати за товари або обмінювати на традиційні валюти, як долар США, євро, єна та юань, то Bitcoin є валютою. У вересні 2016 р. суддя Нью-Йорка підтвердив, що біткоіни є грошовими коштами нарівні з вищезгаданими валютами.

В той же час суддя Округного суду Майямі зауважив, що Bitcoin має схожі ознаки з грошима, але має й багато відмінностей, хоча він і може обмінюватися на товари, проте він не є звичайним засобом обміну, його приймають не всі торговці або постачальники послуг. Суддя зазначив, що з такою мінливістю він має обмежені можливості виступати як цінність. Суд дійшов висновку: цілком очевидно, що Bitcoin має пройти ще довгий шлях, поки він стане еквівалентом грошей [3].

Проблемою Bitcoin також зацікавилися федеральні органи США. У лютому 2014 р. була озвучена офіційна позиція Федеральної резервної системи (далі – ФРС) щодо криптовалют, зазначивши, що вона жодним чином не пересікається з банківською сферою, а тому ФРС не має

повноважень з її регулюванням. Федеральне бюро розслідувань у своїх офіційних звітах розглядає Bitcoin як віртуальну валюту. Подібна ж позиція й у Комісії з фінансових злочинів при Міністерстві фінансів США. Американська державна комісія, що завідує біржовими ф'ючерсами, у 2015 р. прирівняла криптовалюти до біржових товарів [4].

Однією з найбільш сприятливих і комфортних юрисдикцій для розвитку крипто валюти є Великобританія. Цифровою валютою відповідно до Закону Великобританії про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (Money Laundering Regulations), вважається унікальна комбінація цифр, отримана в результаті складних математичних обчислень і алгоритмів. Тому, наприклад, біткойн не підпадає, як інші цифрові гроші, під дію цього закону і немає правового статусу. Управління з фінансового регулювання і контролю Великобританії (Financial Conduct Authority) не визнає, що біткойн – це валюта, цифрова валюта чи гроші, тому криптовалюта жодним чином не може регулюватися фінансовим законодавством Великобританії. Нові види криптовалюти у Великобританії поки поза межами фінансового регулювання.

Уряд Японії в 2017 р. схвалив зміни до Закону про банківську діяльність і відповідно до якого визнав Bitcoin засобом платежу. Таким чином криптовалюта в Японії з 2017 р. є платіжним засобом на рівні з єною. При цьому офіційною грошовою одиницею залишилась ієна. Передбачається, що контроль над віртуальними валютами буде здійснювати Агентство фінансових сервісів, а операції з криптовалютами будуть документуватися задля забезпечення від зловживань [4].

В європейських країнах підходи до криптовалют також не є подібними. З жовтня 2012 р. Європейський центральний банк (ЄЦБ) використовує термін «віртуальні валюти», до яких відносить і Bitcoin. Віртуальну валюту ЄЦБ визначив як тип нерегульованих цифрових грошей, який видається і зазвичай контролюється його розробниками,

використовується і приймається серед членів певного віртуального співтовариства. Також ним було опубліковано звіт, в якому зазначено, що традиційне регулювання фінансового сектора не може бути застосовано до біткоїну. Сам біткоїн в документі було визначено як конвертована децентралізована віртуальна валюта. Проте вже у жовтні 2016 р. Європейський центральний банк дійшов висновку, що віртуальні валюти не є ані грошима, ані валютою, а скоріше засобом обміну, але не платежу. Аналогічну термінологію використовує Європейський суд справедливості у своєму рішенні від 22 жовтня 2015 р. у справі Хедквіст проти Швеції, зазначаючи, що Bitcoin є договірним платіжним засобом [6, с. 23]

В країнах пострадянського простору питання обігу криптовалют досить детально врегульовано в Білорусії. Зокрема в цій країні було прийнято Декрет №8 «Про розвиток цифрової економіки» відповідно до якого законодавчо врегульовані крипто валютні біржі, пункти обміну, майнинг, смарт-контракти і т. д. Майнинг, продаж, купівля та зберігання в електронних гаманцях звільняється від оподаткування до 1 січня 2023 року.

На сьогодні у вітчизняному законодавстві відсутнє саме поняття «криптовалюта», її природа є досить складною та невизначеною. Так у 2017 році був підготовлений проект Закону України «Про обіг криптовалюти в Україні», в статті 1 якого зазначено, що криптовалюта – це програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, який може виступати засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду). Відповідно до статті 3 вищевказаного законопроекту державне управління в сфері обігу криптовалюти здійснюється Національним Банком України. Також в статті 6 зазначено, що суб'єкт криптовалютних операцій має право вільно розпоряджатись криптовалютою, зокрема здійснювати операції з міни (обміну)

криптовалюти на іншу криптовалюту, обмінювати її на електронні гроші, валютні цінності, цінні папери, послуги, товари тощо [11].

Також було підготовлено законопроект «Про стимулювання ринку криптовалюти та їх похідних в Україні», в статті 1 якого зазначено, що криптовалюта – децентралізований цифровий вимір вартості, що може бути виражений в цифровому вигляді та функціонує як засіб обміну, збереження вартості або одиниця обліку, що заснований на математичних обчисленнях, є їх результатом та має криптографічний захист обліку. Криптовалюта для цілей правового регулювання вважається фінансовим активом.

Однак ці положення так і залишилися законопроектами, не врегулювавши відповідне питання [12].

На даний час врегулювати відповідне питання можливе, керуючись нормами Цивільного кодексу та Господарського кодексу.

Відповідно до ст. 177 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) об’єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права; результати робіт; послуги; результати інтелектуальної, творчої діяльності; інформація; інші матеріальні і нематеріальні блага. Оскільки криптовалюти не є предметом матеріального світу, вони не підпадають під категорію речей. Відповідно до ст. 192 ЦКУ грошима є грошова одиниця України – гривня та іноземна валюта. Поняття іноземної валюти визначено у Законі України «Про валютні операції» відповідно до якого «Іноземна валюта – грошові знаки грошових одиниць іноземних держав у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави або групи іноземних держав, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу...». Криптовалюти не можуть бути віднесені до іноземних валют, оскільки не є банкнотами, казначейськими білетами чи монетами.

Відповідно до ст. 194 ЦКУ «Цінним папером є документ установленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, яка має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам». Оскільки криптовалюти не є документами установленої форми, не містять відповідних реквізитів, не посвідчують грошове або інше майнове право, вони не мають ознак цінних паперів. Таким чином з точки зору цивільного права криптовалюта не належить до жодного вищезгаданого об'єкта.

Відповідно до ст. 139 Господарського Кодексу України майном визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів. Відповідно до Положення (стандартів) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» нематеріальні активи – немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований.

Таким чином для того, щоб криптовалюта була визнана майном вона повинна відповідати наступним ознакам: 1) бути немонетарним активом; 2) не мати матеріальної форми; 3) можливість бути ідентифікованою .

По-перше, відповідно до Положення (стандартів) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» немонетарні активи – усі активи, крім грошових коштів, їх еквівалентів та дебіторської заборгованості у фіксованій (або визначеній) сумі грошей підпадають під визначення немонетарного активу.

По-друге криптовалюти не мають матеріальної форми, оскільки є записами у реєстрах, тому також підпадають під наступну ознаку у визначенні «нематеріальні активи».

По-третє, відповідно до Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 38 «актив є ідентифікованим, якщо він: а) може бути відокремлений, тобто його можна відокремити або відділити від суб'єкта господарювання і продати, передати, ліцензувати, здати в оренду або обміняти індивідуально або разом з пов'язаним з ним контрактом, ідентифікованим активом чи зобов'язанням, незалежно від того, чи має суб'єкт господарювання намір зробити це, або б) виникає внаслідок договірних або інших юридичних прав, незалежно від того, чи можуть вони бути передані або відокремлені від суб'єкта господарювання або ж від інших прав та зобов'язань». Так вона зазначеним ознакам відповідає тому цілком логічно, що її можна визнати майном.

Висновок. Питання криптовалюти є досить складним та нерегульованим в зв'язку з самою її природою. Основні причини надання дозволу в обіг криптовалюти і її певного врегулювання були зумовлені тим, що компанії активно почали її використовувати, з'явилися різноманітні біржі в яких укладаються угоди щодо криптовалют, також функціонують велика кількість обмінних пунктів. Всі зазначені дії відбуваються поза контролем з боку держави та не обкладаються податками. Необхідністю втручання держави в особі її контролюючих органів є те, що досить часто криптовалюта стає платіжним засобом в системі «Даркнет», котра є анонімною мережею, яка на сьогодні активно функціонує по всьому світу, і схожа на чорний ринок, на якому можна придбати зброю, наркотики, підроблені документи та багато чого іншого. Тому невідкладним постає питання законодавчого врегулювання в Україні як поняття криптовалюти, так і особливостей її обігу.

Література

1. Что такое биткоин? Forklog. URL: <https://forklog.com/chto-takoe-bitkoin/>
2. Что такое биткоин и криптовалюты. URL: <https://bits.media/chto-takoe-bitcoin>
3. Министерство криптовалют Украине не нужно: НКЦБФР, 2017. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2017/09/5/628672/>
4. Ліхачов М. Скромна чарівність біткоіна: українські реалії використання крипто валют / М. Ліхачов // Forbes Україна. URL: http://forbes.net.ua/ua/opinions/1428255-skromna-charivnist-bitkoina-ukrayinski-realiyi-vikoristannya-kriptovalyut?utm_medium=social&utm_source=facebook.com&utm_campaign=skromna-charivnist-bitkoina-ukrayinski-realiyi-vikoristannya-kriptovalyut
5. Баликова Н. Японія визнала біткоїн платіжним засобом / Н.Баликова // Голос України. 2017. № 61. С. 5.
6. Квитка А.В. Криптовалюта: сущность и тенденции развития в современных условиях: Экономическая теория та право, 2015. № 1. С. 111–119.
7. Кузнецов В. А., Якубов А. В. О подходах в международном регулировании криптовалют (BITCOIN) в отдельных иностранных юрисдикциях. Деньги и кредит. 2016. № 3. С. 20–29.
8. Ост 12. Звіт про рух грошових коштів: Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
9. Нематеріальні активи: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8, затв. Наказом Міністерства фінансів України від 18.10.99 № 242. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>
10. Нематеріальні активи: Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_050

11. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. ВВР. 2003. №№ 18–22. ст. 144. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>
12. Законопроект «Про обіг криптовалюти в Україні». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684
13. Законопроект «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710
14. Кузнецов В. А., Якубов А. В. О подходах в международном регулировании криптовалют (BITCOIN) в отдельных иностранных юрисдикциях. Деньги и кредит. 2016. № 3. С. 20–29.
15. Проценко А.Т. Правовий статус віртуальних валют: світовий досвід та українські реалії. Право і суспільство. 2016. № 2 ч. 3. С. 130–1342.
16. Селезньов В.Є. Проблеми правового регулювання цифрових валют у ЄС / В. Є. Селезньов // Актуальні проблеми вітчизняної. 2017. № 4. С. 189–192.